

Vanja Balaša

vanjabalasa@hotmail.com

APATINSKI NEMCI: ETNIČKA REVITALIZACIJA JEDNE SKRIVENE MANJINE*

Apstrakt: U radu se prati proces konstrukcije etničkog identiteta Nemaca u Apatinu. Rekonstruisane su osnovne istorijske faze u kojima je došlo do odlučujućih promena u samopoidanju i samopredstavljanju ove manjinske zajednice. Posebno se razmatra pokušaj iniciranja procesa etničke revitalizacije od strane lokalnog nemačkog udruženja u postsocijalističkom periodu. Sprovedenjem strateškog menadžmenta identiteta jedna *skrivena manjina* ponovo treba da bude učinjena vidljivom u širem socijalnom i kulturnom prostoru.

Ključne reči: Etnički identitet, konstrukcija, Nemci u Vojvodini/Apatinu, Podunavske Švabe, skrivena manjina, etnička revitalizacija, menadžment identiteta.

* * *

Etnička istorija Nemaca u Apatinu je neodvojiva od sudbine nemačke zajednice na teritoriji Vojvodine u celini. U rekonstrukciji osnovnih faza izgradnje, transformacije i prilagođavanja etničkog identiteta ove manjinske zajednice istorijskim izazovima i promenljivim društveno-političkim uslovima na široj teritoriji njihovog naseljavanja, polazimo od jedne od osnovnih postavki istorijske antropologije koja glasi da se prošlost razmatra samo onoliko koliko je bitna za razumevanje strateškog upravljanja sadašnjošću ili projektovanja budućnosti (Đordano 2001, 116).

Tokom 18. i 19. veka, nakon oslobođenja od otomanske vladavine i ulaska u sastav Habzburške monarhije, u Vojvodini se masovnim planskim kolonizacijama i stihijskim iseljavanjima postepeno stvara kulturno i etničko šarenilo, koje do danas ostaje njeno glavno obeležje. Kao pripadnici različitih etničkih zajednica kolonisti nisu naseljavani kompaktno i u većim skupinama, već su

* Rad sadrži rezultate terenskog istraživanja koje je sprovedeno u periodu od aprila do juna 2007. godine na području opštine Apatin i obuhvata nestrukturisane intervju sa pripadnicima sedam domaćinstava i članovima *Udruženja građana «Adam Berenc»*. Rekonstrukcija istorijskih faza i promena u konstrukciji identiteta apatinskih Nemaca izvršena je na osnovu relevantne literature.

razjedinjeni kako bi jedni druge etnički i politički slabili - a na planu privrede i kulture jačali. Nemci su ciljno naseljavani jer su bili poznati kao napredni zemljoradnici i vešte zanatlije. Privukle su ih izvanredne beneficije, kao na primer besplatan prevoz, krediti, desetogodišnje oslobođenje od plaćanja poreskih i zanatskih obaveza, sloboda veroispovesti i školstva, ali i ukidanje vojne obaveze za prvorodene sinove. Pri dolasku je svaka porodica dobila novu kuću (ili materijal za izgradnju iste), baštu, stoku, njive za obrađivanje, alat i kućni inventar (Senz 1994, 20). Regionalna, i u posebnoj meri lokalna pripadnost selu, su ubrzo ostvarile najveći uticaj na samopoimanje pojedinaca. Za razliku od grupnog lokalno-geografskog identiteta, etnički identitet kod nemačkog dela populacije nije bio razvijen. Do početka 20. veka postojala je samo maglovita, neizdiferencirana svest o pripadnosti nemačkom narodu i kulturi jer su poticali iz najrazličitijih, neretko politički i vojno suprotstavljenih oblasti tzv. Rimskonemačke imperije (*Römisches Reich deutscher Nationen*) (Nikolić 2003, 139). Razlikovali su se među sobom po dijalektu, običajima, načinu odevanja i drugim elementima materijalne i duhovne kulture. Nemci dugo nisu osećali potrebu za solidarisanjem van okvira tradicionalne seoske zajednice.

Nakon razornog Prvog svetskog rata (1914-1918) i nestanka Austrougarske sa geografske karte, nastupa period formiranja nacionalnih država i bujanja nacionalističkih ideja kao svetskog trenda, koji je intenziviran ekonomskom krizom nakon rata (Rüdiger 1931, 5). Veliki broj različitih etničkih grupa se nakon vekovnog mirnog saživota u multinacionalnoj Habsburškoj monarhiji našao podeljen na tri nove države: Mađarsku, Rumuniju i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca sa srpskom dinastijom na čelu (1918-1941).¹ Budeenje svesti o zajedništvu kod Podunavskih Švaba je prvenstveno bilo podstaknuto nedefinisanim statusom i marginalizacijom nacionalnih manjina u novim etnički-heterogenim nacionalnim državama.² Intelektualna, gradska elita ne-

¹ Približno 1,500,000 Nemaca je živelo u Habsburškoj monarhiji pre njenog pada (Izvor: www.dvstimme.org.yu.) Prvi popis u Kraljevini SHS iz 1921. godine je zabeležio 513,472 Nemaca - dok po nemačkim procenama tog vremena njihov broj mora da je prevazilazio 710,000. (Rüdiger 1931, 33)

² Skupni naziv *Donauschwaben*, tj. Podunavske Švabe je ušao u širu, zvaničnu upotrebu sa početkom procesa samoosvešćivanja. Iako je manje od 5% svih Nemaca koji su obuhvaćeni ovim nazivom po poreklu iz nemačkog regiona *Schwabenland*. Jezična grana koja se počela nazivati *švapskim dijalektom* je u stvarnosti mešavina različitih regionalnih nemačkih narečja i reči preuzetih iz jezika suseda. Lokalne varijacije švapskog dijalekta su mnogobrojne. Pored najpopularnijeg naziva Podunavske Švabe/*Donauschwaben* su postojali i drugi nazivi koji takođe ukazuju na zemlju porekla i regione koje su Nemci u jugoistočnoj Evropi naseljavali od 17. veka: *Ungarndeutsche*, *Karpatendeutsche*, *Ostschwaben*, *Südostschwaben*, *Ostlandschwaben*, *Banater Švaben*, *deutscher Neustamm*. (Röder 1998, 182)

mačke manjine je bila najvećim delom mađarizovana do kraja 19. veka, tako da je klasa srednjih i malih seljaka bila primarni nosilac promena ka većoj samostalnosti i participaciji u Kraljevini (Röder 1998, 52-53). Naglašavajući svoju pripadnost *Volk-u*/nemačkom narodu, Podunavske Švabe su ojačale veze sa zemljom porekla i postavili jezik kao najvažniji marker identiteta. Najuticajnija kulturna institucija koja je zastupala interese nemačke manjine je bio *Kulturbund*, tj. Švapsko-nemački kulturni savez, koji je formiran 1920. godine u Novom Sadu i po statutu bio posvećen očuvanju, negovanju i razvijanju nemačke kulture, jezika i prepoznatljivog identiteta (Nikolić 2003, 157).

Prodor nacional-socijalističkih ideja od početka 30-ih godina i Drugi svetski rat su bitno poremetili započeti razvoj etničkog samoosvešćivanja. Do 1940. godine su pod uticajem sve moćnije nacističke propagande aktivnosti Kulturbund-a (u koje je bilo uključeno više od 60% svih pripadnika nemačke manjine - po popisu iz 1931. godine u Kraljevini Jugoslaviji je nemačka manjina bila najbrojnija: 499.969 duša) (Wehler 1980, 26) bile usklađene sa ideologijom Trećeg rajha. Podunavske Švabe su uvučene u rat regrutacijom u *Waffen-SS*. Postojala je posebna SS-divizija "*Prinz Eugen*" sastavljena uglavnom od Nemaca iz Banata kojoj su na početku pristupali dobrovoljno, ali kasnije sve više bivali prisilno regrutovani (Nikolić 2003, 134). Do kraja rata je poginulo oko 30.000 vojnika švapskog porekla. Oko 70.000 civila (20% ukupne nemačke populacije u Kraljevini Jugoslaviji) je nastradalo nakon ratnih dešavanja u izbeglištvu i logorima širom Vojvodine, koji su bili provizorno smešteni u švapskim selima ili njihovim delovima. Zbog saradnje sa okupatorom i učešća u aktivnostima nemačkih vojnih snaga je AVNOJ (Antifašističko V(ij)će Narodnog Oslobođenja Jugoslavije) 21. novembra 1944. godine donelo odluku o konfiskovanju pokretne i nepokretne imovine nemačkog stanovništva. Dok su kolaboracionisti druge etničke pripadnosti bili amnestirani, jedino je u slučaju Podunavskih Švaba proglašena kolektivna krivica (isto, 135). U svim nemačkim naseljima je uvedena vojna vlast. Nemcima je ograničena sloboda kretanja i zabranjeno im je da se koriste svojim jezikom na javnim mestima. Od kolektivne krivice su bili izuzeti (malobrojni) Nemci koji su se borili u redovima Narodnooslobodilačke vojske ili Titovim partizanskim odredima. Oni su zadržali sva svoja građanska prava. Poseban status je priznat i pojedincima koji su bili u braku sa osobom druge nacionalnosti ili mešovitog etničkog porekla (isto, 129).³

Nakon godina prisilnog rada u logorima Nemci nisu više mogli da se vrate predratnom načinu života. Većina je uz odobravanje jugoslovenske vlade vremenom napustila zemlju. Na teritoriji SFRJ (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija 1945-1992) etnička grupa Podunavskih Švaba je sa svojim distinktivnim načinom života demografski naglo oslabila. Njeni pripadnici su,

³ Prvobitni izvor: Službeni list DF Jugoslavije I/1945, br. 2.

primarno iz straha od stigmatizacije i javne osude, često prikrivali svoje poreklo i pribegavali strategiji *etničke mimikrije*, u smislu upotrebe mađarskog jezika u svakodnevnoj interakciji ili modifikacije ličnih imena. Dobrovoljna asimilacija (mađarizacija) je bilo rešenje kojem je jedan deo Nemaca (elitni, građanski sloj stanovništva) pribegao i krajem 19. veka - iako tada prvenstveno iz ekonomskih razloga.

U socijalističkom društvu, u kojem je sve bilo podređeno funkcionisanju partijske države, etničke manjine više nisu bile politički subjekti iako su mogle da funkcionišu kao "narodnosti" - kao priznate nacionalne manjine sa značajnim kulturnim pravima (na primer na području školstva). U slučaju nemačke etničke zajednice konsolidacija i artikulacija grupnih interesa više nije bila moguća. Ona nije iskoristila zakonom utvrđena manjinska prava i povukla se na nivo očuvanja primarnih socijalnih odnosa, tj. na nivo egzistencije kao *skrivene manjine*.⁴ Decenijama su Vojvođanski Nemci ostali politički neutralni, neaktivni, nevidljivi. Novi prostori identifikacije su se razvili sa padom socijalizma.

Političke i intelektualne elite u Srbiji, ali i u drugim tranzicijom pogođenim postsocijalističkim društvima Jugoistočne Evrope su usled potrebe za novom orijentacijom izabrale strategiju «istorijske reverzibilnosti». Inicirale su ponovno buđenje *izmišljenih tradicija* iz prošlosti, tj. projekata identiteta, koji počivaju na teritorijalno usredsređenoj konstrukciji etniciteta (Rot 2000, 170-171). Strah od teritorijalnog potiskivanja, tj. gubitka istorijskog prava na prisustvo na datoj teritoriji naseljavanja je i kod Podunavskih Švaba izazvao promenu u političkoj orijentaciji i samopoimanju – i uzrokovao njihovo ponovno pojavljivanje na etničko-nacionalnoj pozornici. U skladu sa opštom revitalizacijom nacionalističkih pokreta, započeta je politička mobilizacija u vidu formiranja udruženja na etničkoj osnovi, posvećenih prvenstveno zaštiti kulturne baštine Podunavskih Švaba, promovisanju istorijske činjenice njihovog vekovnog prisustva u ovim krajevima i unapređenju interetničkih odnosa.

⁴ Skrivene manjine su brojčano male populacije sa zajedničkim poreklom i neresenim statusom prema državi u kojoj žive - bilo da same neće i izbegavaju da traže manjinska prava ili da im to nije dopušteno. Zbog nedostatka sopstvene razvijene intelektualne elite (za šta uzrok može da bude malobrojnost ili pak nepovoljne nacionalne političke prilike po manjinske zajednice) ne mogu da nastupaju kao punopravni politički subjekti. I pored navedenih nepovoljnih uslova očuvanja jedinstva zajednice, kod populacija ovog tipa postoji dugotrajni otpor asimilaciji i izvesna unutrašnja dinamika koja izvire iz lokalne tradicije – lokalnog dijalekta, specifičnih običaja ili tradicije naseljavanja. Skrivene manjine ne nastupaju kao politički subjekti ali nastoje da sačuvaju svoju kulturnu posebnost i njihovoj zajednici inherentna svojstva koja omogućavaju donekle funkcionalnu unutrašnju strukturu komunikacije. Skrivene strukture identiteta su nastale kao sredstvo preživljavanja u za njih potencijalno opasnim situacijama. Da bi izbegli stigmatizaciju često pribegavaju i etničkoj mimikriji – tj. lažnom javnom izjašnjavanju pripadnosti nekoj drugoj etničkoj zajednici. (Sikimić 2004, *Predgovor*)

Apatinski Nemci...

Etnička revitalizacija manjine, kojoj je posle Drugog svetskog rata pretila potpuna depopulacija, posledica je menadžmenta identiteta sprovedenog od strane najistaknutijih i najangažovanijih pripadnika zajednice. Godine 1992. u Novom Sadu je osnovano prvo udruženje Podunavskih Švaba *Deutscher Klub Donau*. Sledilo je formiranje Nemačkog narodnog Saveza *Deutscher Volksverband* u Subotici 1996. godine, koji je do danas najveće udruženje i jedino koje može da se pohvali sopstvenom radio emisijom "Naš glas", kao i rastom broja članova (1991. godine: 208; 2002. godine: 272 članova). U Subotici se od 2004. godine nalazi i Kulturni centar Nemaca Vojvodine (Krel 2006, 319-332). Od 15. decembra 2007. godine je dvanaest nemačkih udruženja u Vojvodini povezano *Nacionalnim savetom nemačke nacionalne manjine u Republici Srbiji* (nem.: *Nationalrat der deutschen nationalen Minderheit in der Republik Serbien*), koji opstanak nemačke manjine vidi «samo u saradnji i dobrim odnosima sa svim narodima koji žive na ovim prostorima» i smatra «da etničko, versko i kulturno šarenilo Vojvodine/Srbije/Jugoslavije predstavlja bogatstvo i prednost koju svi koji ovde žive treba da neguju, čuvaju i unapređuju.»⁵ Stavovi i ciljevi Saveta su u skladu sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Službeni list SRJ 11/2002) koji je usvojen 2002. godine i usklađen sa evropskim standardima.⁶ Bez Nacionalnog saveta manjine ne mogu biti pravno priznate na nacionalnom nivou i primati zakonski predodređenu finansijsku pomoć od strane države ili ostvariti potpunu medijsku slobodu. Njegovoj izgradnji je bitno doprineo nemački *ifa – Institut für Auslandsbeziehungen*, Institut za odnose sa inostranstvom. On je 2002. godine u Somboru otvorio vrata svoga prvog predstavništva u Srbiji i angažovao iskusnog kulturnog menadžera Peter - a Kratzer - a kao koordinatora procesa demokratizacije, profesionalizacije i umrežavanja nemačkih udruženja na teritoriji Vojvodine.⁷

⁵ http://dvvstimme.org.rs/donauschwaben_yu.htm

⁶ Kulturna autonomija nacionalnih manjina podrazumeva izvesni stepen samouprave manjinskih zajednica u vezi sa pitanjima koja su bitna za očuvanje i unapređenje njihovih etnokulturnih identiteta (jezik, obrazovanje, kultura, mediji). U praksi evropskih država, posebno novih članica, razvijena je praksa konstituisanja manjinskih samouprava kao tela koja se isključivo staraju o stvaranju i ostvarivanju kulturne autonomije nacionalnih manjina. Manjinske samouprave nisu deo upravnog aparata ni u lokalnim samoupravama, ni na državnom nivou. U većini država manjinske samouprave se organizuju u opštinama, regijama i na državnom nivou, a biraju ih pripadnici nacionalnih manjina. One su partner lokalnim i državnim vlastima pred kojima zastupaju interese nacionalnih manjina u oblasti kulturne autonomije.» Rubrika: "Srbija u EU", u: *BLIC*, 9. maj. 2008. Neimenovani autor članka je predstavnik Fonda za otvoreno društvo.

⁷ Institut promovise poseban model izgradnje demokratskih civilnih struktura unutar udruženja na etničkoj osnovi u pet faza: 1. faza: imenovanje referenata unutar udruženja; 2. faza: umrežavanje referenata među sobom i sa bližim inostranstvom (referentima u Hrvatskoj, Mađarskoj, Rumuniji i drugim zemljama jugoistočne Evrope);

Po popisu iz 2002. godine se svega 3.901 pojedinaca (od njih 3.154 na području Vojvodine) deklariralo kao Nemci – što je 0.16 % sveukupne populacije. Popis iz 1991. godine je zabeležio 5.172 osobe koje se izjašnjavaju kao Nemci. To znači da se za jedanaest godina njihov broj smanjio za 1.271 (Domonj 2003/2004, 147). Međutim, iz rezultata popisa, koji beleže depopulaciju nemačkog stanovništva, ne ogleđa se obavezno realno stanje u lokalnoj zajednici. Po nezvaničnim procenama u Vojvodini danas živi najmanje oko 6.500 Nemaca.⁸ U Apatinu je po popisu iz 2002. godine 159 građana (0,48%) potvrdilo svoju pripadnost nemačkoj nacionalnosti – iako ih po proceni predstavnika apatinskog *Udruženja građana «Adam Berenc»* ima «sigurno duplo više» (oko 300-400). Naime, mnogi stariji građani *čisto* nemačkog porekla se prilikom popisa i dalje ne izjašnjavaju kao Nemci iz straha od stigmatizacije, iz navike ili zato što je pripadnost jednoj od drugih etničkih zajednica društveno *poželjnija*.

Grad Apatin, koji se nalazi u severozapadnom delu Bačke, danas broji oko 20.000 stanovnika. Zahvaljujući svom povoljnom geografskom položaju je za vreme velikih talasa kolonizacije Bačke u 18. veku postao glavna rečna luka i tranzitno mesto, tj. *Endstation* - poslednja (istovarna) stanica, gde se vršio dalji raspored kolonista. Zbog velikog broja zanatlija koji su se ovde naselili, grad se ubrzano razvijao i konačno počeo da se ističe kao zanatski centar i najveće nemačko naselje na području Kraljevine Jugoslavije (Jankulov 1961, 17). Apatin je svoj dominantan položaj izgubio sa promenom uslova života nakon Drugog svetskog rata i gubitkom ogromnog broja pripadnika nemačke zajednice. Pod pritiskom najnovijih društveno-političkih tokova u Srbiji malobrojni preostali pripadnici zajednice su 2001. godine pokrenuli *Udruženje građana «Adam Berenc» - Bürgerverein «Adam Berenz»*. Od samog početka su imali (moralnu i finansijsku) podršku od strane zavičajnih udruženja Podunavskih Švaba u Nemačkoj i Nemačke ambasade u Srbiji. Udruženje danas broji oko 90 do 120 zvaničnih članova. Broj može da varira jer je vrlo otvoreno i fleksibilno po pitanju članstva – bitan je samo iskren interes za nemačku kulturu i jezik. Iz ovog razloga je udruženje i imenovano «*udruženjem građana*» - a ne «*udruženjem Nemaca*». Od samog početka se insistiralo na multietničnosti, jer bi po iskazu pokretača udruženja, bilo «*apsurdno pokušati napra-*

3. faza: organizacija pojedinačnih i zajedničkih projekata - po principu *learning by doing*; 4. faza: (dalje) obrazovanje i usavršavanje grupa referenata – uglavnom iz oblasti: *public relations* i *project management*. ifa inače organizuje različite vrste kurseva i predavanja s ciljem da se unapredi opšti stepen obrazovanja pripadnika manjine. Pored toga je institut posebno posvećen radu sa omladinom i u svojoj ponudi ima i stipendije za studente i srednjoškolce, kao i stipendirane boravke obrazovnog karaktera u inostranstvu; 5. faza: primena novostečenog znanja na novim projektima. (<http://www.ifa.de/index.php?id=2832>)

⁸ <http://www.ifa.de/index.php?id=2832>

Apatinski Nemci...

viti podele na etničkoj osnovi u sredini kao ovoj», tj. multietničkoj sredini, u kojoj većina građana živi u mešovitim brakovima, potiče iz njih ili čija su deca sklopila brak sa pripadnicima druge nacionalnosti.

Formalnije aktivnosti udruženja obuhvataju saradnju sa drugim udruženjima na etničkoj osnovi i organizaciju nastave nemačkog jezika. U saradnji sa ambasadama Nemačke i Austrije, organizuju se književne večeri i koncerti koji promovišu umetnike sa nemačkog govornog područja. Posebno mesto zauzimaju druženja sa gostima iz inostranstva, koji posećuju svoj zavičaj ili žele da upoznaju mesto rođenja svojih roditelja. Prilikom ovih redovnih poseta se organizuju svečane proslave crkvenih praznika (gradska slava – *kirbaj* je najznačajniji praznik i slavi se 15. avgusta), dodatne mise na nemačkom jeziku, posete masovnim grobnicama, komemoracije i promotivne aktivnosti posvećene podizanju svesti o zločinima nad Nemcima nakon Drugog svetskog rata. Godine 2004. organizovan je "Svetski skup apatinskih Nemaca" koji je privukao znatnu medijsku pažnju.⁹

Udruženje građana Adam Berenz planira da u budućnosti ostvari širu saradnju sa ostalim udruženjima na etničkoj osnovi (posebno jevrejskim), sude luje više u aktivnostima Nacionalnog saveta, intenzivira angažman po pitanju zaštite spomenika kulture (posebno groblja i crkava) i organizuje sistematsko sakupljanje etno-materijala radi formiranja muzejske zbirke.

Udruženje sebe smatra čuvarem nasleđa sveštenika Adama Berenca, pokretača najznačajnijeg i najvećeg pokreta otpora nacističkoj propagandi u Vojvodini. Kuća ove istaknute istorijske ličnosti je danas modifikovana u mesto okupljanja članova udruženja i vrstu kulturnog centra, u kojem se čuvaju njegovi lični predmeti, knjige i primerci nedeljnika "Die Donau" kojeg je Berenc lično pokrenuo 1935. godine i koji je bio glavni instrument borbe «*protiv neo-paganizma, rasizma i nacionalsocijalizma*» (Merkel 2000, 9). Članci objavljeni u nedeljniku su dobili veliku medijsku pažnju i počeli da se objavljuju u mnogim časopisima širom sveta. U maju 1944. godine Adam Berenc je uhapšen od strane Gestapo-a - nakon što su u martu te godine mađarske trupe okupirale Apatin. Organizovano je javno paljenje primeraka nedeljnika ispred apatinske opštine. Berenc se više nije vratio u Jugoslaviju, iako su ga mađarske vlasti na zahtev katoličke crkve ubrzo pustile iz pritvora (isto, 9).

* * *

Perspektiva istorijske antropologije je neophodna u proučavanju kompleksnog procesa konstrukcije etničkog identiteta koji se odvija u kontekstu inter-

⁹ "Svetski skup apatinskih Nemaca. Uspomene uz zvuke Šuberta." u: *DANAS*, 19. 08. 2003.

etničke komunikacije. Ona podrazumeva uvažavanje činjenice postojanja istorijske uslovljenosti svih pojava kulture. Ovo usmerenje podrazumeva barem okvirnu rekonstrukciju svakog konkretnog istorijskog momenta u kojem je došlo do odlučujuće promene u samopoimanju i samopredstavljanju jedne etničke zajednice.

Po austrijskom istoričaru Karlu Kazeru istorijska antropologija pripisuje bitnu ulogu individualnoj dimenziji, tj. samopoimanju, subjektivnoj perspektivi, stavovima, motivacijama, vrednostima, normama i pogledu na svet društvenih aktera u proučavanom istorijskom kontekstu. Dijahroni presek treba da pokaže u kojoj meri društveni akteri zavisno od istorijskog trenutka aktivno mogu da učestvuju u procesu konstrukcije društvene stvarnosti. Istorija se «stvara»/konstruiše u kompleksnoj interakciji, tj. igri međuuticaja nadsubjektivnih, strukturalnih datosti (kao što su opšti uslovi života, klasni odnosi, itd.) i strukturišućih praksi društvenih aktera, tj. njihovih načina interpretacije i promišljanja situacije i iz toga izvedenih oblika ponašanja i praksi stvaranja sistema značenja (ili skupa kulturnih simbola) (Kaser 2003, 27-28).

Šta znači biti manjina, u svakodnevici se otkriva u proučavanju odnosa sa drugim etničkim grupama, prirode postojećih granica i kulturnih kontakata. Iz tog razloga koncentracija istraživanja mora biti na sinhronoj isto koliko i na dijahronoj perspektivi. Sinhrona perspektiva podrazumeva proučavanje struktura društvenih odnosa i sistema simbola. Ovaj pristup olakšava razumevanje svakodnevnog delanja članova jedne zajednice, njihovog pogleda na svet i sistema vrednosti - ali i funkcija pojedinačnih institucija.

Među mnogobrojnim definicijama etniciteta možemo da razlikujemo dva osnovna koncepta, pravca ili teorijska kompleksa: primordijalistički/esencijalistički ili strukturalni s jedne strane, a s druge strane konstruktivistički/interpretativni/instrumentalni ili kognitivni (Đordano 2001, 49).

Po starijoj strukturalnoj koncepciji, *eticitet* je skup objektivnih, nepromenljivih, naslednih svojstava. Konkretni oblici delanja, prepoznatljive društvene uloge i specifične institucije su po ovom teorijskom usmerenju empirijski dostupni. Predstave o nepromenljivim i nepremostivim razlikama među ljudima otkrivaju jednu suštinski diferencijalističku i esencijalističku perspektivu. Bezvremenost pretpostavki i redukcija etniciteta na biološko-genetski problem nose sa sobom ideološki naboj i podsećaju na veštački esencijalizam inherentan, na primer, rasizmu (isto, 129). Zbog ovih problematičnih osnovnih postulata primordijalističkog koncepta, ubrzo su se javile kritike i brojni pokušaji njegove dekonstrukcije.

Najpoznatiji predstavnik konstruktivističkog pristupa je svakako norveški socijalni antropolog Frederik Bart (kapitalno delo: *Ethnic Groups and Boundaries*, 1969. god.) koji je istraživanje fenomena etničnosti prebacio u domen komunikacije, kulturnih procesa, simbolizacije i značenja. Sa njim se rađa koncept etnosa kao «*ljudske grupe u interakciji*» (Prelić 1995, 11-12). Nagla-

šava se, dakle, dinamički aspekt etniciteta, tj. odnos «mi» i «oni»/»drugi» kao relacioni odnos stalnog pregovaranja o etnicitetu. Etnicitet je definisan kao proces prilikom kojeg ljudske grupe svesno koriste i naglašavaju izvesne etničke markere/simbole – kao, na primer, zajedničko poreklo, kulturu, jezik, tradiciju, istoriju ili teritoriju – kao kriterijume razgraničavanja u odnosu na srodne grupe, kako bi u širem društvu postigle određene ciljeve. Etnicitet obuhvata strategije i postupke koji su usmereni ka potvrđivanju, odbrani i unapređivanju etničkog identiteta u interesu kolektiva (Đordano 2001, 128).

Analitički koncept konstrukcije etničkog identiteta, od kojeg se polazi u ovom radu, podrazumeva vid društvene prakse i organizacije u kulturno i etnički heterogenoj sredini. Pojavni oblik etničkog identiteta zavisi od društvene dinamike i dolazi posebno do izražaja u izazovnim/konfliktnim situacijama potrage za individualnom orijentacijom – posebno situacijama migracije ili manjinske egzistencije. Etnicitet ima dva lica: jedno instrumentalno, koje se strateški koristi od strane internih političkih elita, koje nastoje da definišu sebe u etničkom smislu radi mobilisanja čitave zajednice, i drugo, individualno, koje služi subjektivnoj orijentaciji i emocionalnom rasterećenju pojedinca (Dittrich 1990, 26). Etnički identitet je po ovom shvatanju samo varijabla, tj. mogućnost koja može da se «aktivira» i postane stvarnost po potrebi i zavisno od situacije (Putinja i Stref-Fenar 1997, 139).

U svojim proučavanjima etniciteta kao društvene prakse Frederik Bart je ustanovio razliku tri nivoa konstrukcije etničkog identiteta. Razlikovao je interakciju na mikronivou, tj. pregovaranja o identitetu među pojedincima; zatim srednji nivo na kojem se konstituišu etničke zajednice i vode međusobnu borbu u javnoj areni politike simbola; i konačno treći makronivo države i strukture njene birokratije, na kojem se u okviru određenog ideološkog diskursa određuju prava etničkih grupa/manjina. Treći i najširi nivo konstrukcije etničkog identiteta obuhvata i savremenu pojavu globalne krize identiteta, koja, kako Bart objašnjava, može da utiče na procese konstrukcije etničkog identiteta na regionalnom/lokalnom nivou (Feischmidt 2007, 56).

Globalizacija kao savremeni fenomen oživljavanja etničke identifikacije i nacionalnih pokreta u kompleksnim društvima se može definisati i kao proces intenzivnog etno-kulturnog razgraničavanja i koncentracije na ograničenu lokalnu svakodnevicu koja pojedincu nudi sigurnost poznatog/tradicionalnog i time stabilnu orijentaciju (Giordano 2007, 136). Pojam *Glocalisation* (eng.), koji je prvi put korišćen od strane Rolanda Robertsona 1993. godine (u zborniku *Global Modernities*), ukazuje na neraskidivu povezanost procesa globalizacije i procesa lokalizacije.¹⁰

¹⁰ *Glocalisation* is «a portmanteau of glocalisation – localisation: by definition, the term «glocal» refers to the individual, group, division, unit, organisation, and community which is willing and able to «think globally and act locally». The term has been

U nedostatku prave orijentacije, pojedinci u modernim liberalnim državama masovno traže unutrašnju stabilnost ostvarivanjem afektivnih veza na drugim nivoima. Kao jedan od najpopularnijih nivoa se pokazao etnicitet (Wolf 2000, 8). Posebno u nekadašnjim socijalističkim državama jugoistočne Evrope je postsocijalistički period tranzicije proizveo fenomen politizovane strategije etnizacije. Klima intenzivirane etničke diferencijacije, kao izraz potrage za novim značenjem i sentimentom homogenosti i kohezije, vlada posebno u tradicionalno multi-etničkim sredinama (isto, 11).

Svi sistemi identiteta zavise od uverenja pojedinca u njegovu ličnu povezanost sa određenim simbolima i njihovim značenjem. Stvaranje, čuvanje i reprodukcija simbola etničke pripadnosti predstavljaju sastavni deo strategije internog menadžmenta identiteta. Bitna tehnika određivanja etničkih granica jeste naglašavanje kulturnih specifičnosti ili simbola identiteta, kojima se pripisuje sasvim subjektivni smisao, koji vremenom postaje objektivna realnost za sve učesnike (Putinja i Stref-Fenar 1997, 178). Potpuna homogenost po pitanju definicije i kriterijuma pripadnosti je samo svesno stvoreni privid – redefinisavanje i osporavanje istih od strane različitih segmenata grupe je neizbežno (Hösch und Seewann 1991, 18).

Utemeljiteljsku ulogu u javljanju i održavanju etničkog identiteta imaju kolektivna sećanja ili kultura sećanja, koja se definiše kao u društvenoj interakciji nastalo društveno-integrativno znanje, koje se prenosi sa generacije na generaciju i usmerava zajedničku akciju i poimanje sveta (Kuljić 2006, 111). Osećaj kontinuiteta sa stvarnom ili izmišljenom prošlošću nudi ostvarenje bazične ljudske potrebe za pripadanjem i prevazilaženjem vlastite individualne egzistencije. Specifična kultura sećanja se formira interpretacijom i hijerarhizacijom najrazličitijih sadržaja iz prošlosti. Potrebe grupe su promenljive i zato pamćenje nije statično, već rekonstruktivno i procesualno. Istorijska znanja su neizbežno iskrivljena i ideologizovana, tj. podložna manipulacijama - sa naglaskom na situacijski odabranim aspektima (isto, 82).

* * *

U analizi samopoimanja pripadnika zajednice Podunavskih Švaba u Apatinu, polazimo od simbola identiteta za koje se ispitanici osećaju posebno vezani i njihovih stavova o načinima na koje simboli funkcionišu i u kojim situacijama se realizuju. Proučavanjem emocionalnih veza i subjektivnih stavova otkrivamo da li i dalje postoji jedinstveni kulturni stil i iskustveni horizont unu-

used to show the human capacity to bridge scales (from local to global) and to help overcome meso-scale, bounded, «little-box» thinking.», <http://en.wikipedia.org/wiki/Glocalisation>.

tar zajednice (Rot 2000, 154). Primarni simboli identiteta nemačke zajednice su: jezik, vera/veroisповest, zajedničko poreklo i istorijska iskustva.

Lokalni Švabski dijalekt nemačkog jezika je jedan od osnovnih markera identiteta Nemaca u Apatinu. Iako danas ne postoje više kao prava jezička zajednica, svoj jezik smatraju kulturnim blagom koje "treba čuvati" od zaborava. Među intervjuisanim poslednjim predstavnicima nekada najveće etničke zajednice na teritoriji Apatina, preovlađuje mišljenje da će sa njihovom generacijom i njenim sećanjima nestati i poslednji živi tragovi zajednice apatinskih Švaba u svom izvornom obliku. Stariji ispitanici posebno žale zbog nestanka švapskog dijalekta iz svakodnevne upotrebe. Njime su se koristili unutar domaćinstava svojih roditelja i smatraju ga svojim maternjim jezikom. Srpski i mađarski jezik su uglavnom «*pokupili usput*» – na ulici, preko komšiluka ili kasnije u školi. Ispitanici se danas ponose svojom trojezičnošću ili dvojezičnošću. U posleratnim domaćinstvima, u kojima su bračni partneri bili različite etničke pripadnosti, deca uglavnom nisu učila nemački jezik (posebno, kako je istraživanje pokazalo, ako je samo majka bila Švabica). Roditelji su smatrali da bi deca bila «*preopterećena još jednim jezikom*» i slali ih u mađarske ili srpske škole. Danas se većinom kaju zbog te odluke jer dele mišljenje da «*vrediš toliko koliko jezika govoriš*». Ako su oba bračna partnera bila nemačkog porekla, ukućani su se u okviru domaćinstva služili nemačkim jezikom. Po priznanju ispitanih porodica, ta praksa nije napuštena do danas. Međutim, njihovi unuci odrastaju u kontekstu mešovitog braka i njima se više ne nameće ovladavanje nemačkim jezikom. Pored navedenih bazičnih tendencija, bez obzira na etničku pripadnost članova, u svim ispitanim domaćinstvima se obavezno govorio i srpski jezik. Ispitanici su, naime, smatrali da je bitno da njihova deca izbegnu sve moguće jezičke barijere u svakodnevnicima sa kojima su se oni susretali u mladosti i ovladaju jezikom nacionalne većine.

Ispitanici (posebno pojedinci koji ne neguju prijateljske/rodbinske odnose sa svojim sunarodnicima i nisu aktivni u okviru udruženja) su većinom istakli da retko nailaze na prilike da se koriste nemačkim jezikom u svakodnevnicima. To mogu da budu sporadični susreti sa poznanicima prilikom pijačnih dana ili razgovori nakon mise u crkvi, pisanje prazničnih/rođendanskih čestitki ili pisama namenjenih rodbini u inostranstvu – (koju svako od ispitanika ima u manjem ili većem broju). Oni primarno osvežavaju svoje znanje prilikom odlaska u inostranstvo, tokom poseta rodbine ili praćenjem nemačkih televizijskih programa.

Etnički identitet Podunavskih Švaba je od najranijih vremena bio tesno povezan sa religijskom/verskom praksom. Religija je imala ulogu čuvara tradicije i pružala podršku u održavanju i ustanovljavanju socijalnih veza unutar zajednice. Danas je uticaj crkve znatno oslabljen. Njena prosvetiteljska aktivnost koja je od vremena doseljavanja bila vrlo razvijena, potpuno je izgubljena. Apatinski Nemci crkvu posećuju uglavnom na dan gradske slave, na tzv. Kirbaj (nem.: *Kirchweih/ Kirchweihfest*) i prilikom najznačajnijih katoličkih praznika (Božića

i Uskrsa). U malom broju i sporadično dolaze na nedeljne mise koje katolički sveštenik nemačkog porekla Jakob Pfajfer održava naizmenično na mađarskom, hrvatskom i nemačkom jeziku. Veće praznike i nedelju tradicionalno drže kao dane odmora. Ako je bračni partner druge veroispovesti, poštuju i njegove/njene verske praznike i obeležavaju ih na istovetan način spremajući istu vrstu hrane. Tradicija krštenja dece je većinom opstala, kao i vaspitanje u duhu osnovnih postulata katolicizma. Jedan deo ispitanika intimno smatra da je ista veroispovest bračnih partnera poželjna, jer se time izbegavanju mogući konflikti. Njihovo lično iskustvo (brak sa pripadnikom druge veroispovesti ili mešoviti brak njihove dece ili rođaka) ih je s druge strane uverilo da se «čovek mora i može prilagoditi i poštovati veru bračnog partnera».

Događaji iz međuratnog perioda i perioda nakon Drugog svetskog rata su za starije pripadnike nemačke zajednice u Apatinu glavne orijentacione tačke ličnih kazivanja i time samopoimanja. Međutim, većina ovih ispitanika uglavnom ne pominje rado negativna istorijska iskustva jer po sopstevnom priznanju celog života nastoji da zaboravi na njih da bi mogla da «krene iz početka». Oni nisu želeli da njihova deca i unučad budu konfrontirana i preopterećena bolnim iskustvima, niti da prizivanjem određenih sećanja izazovu konflikte sa svojim susedima sa kojima su uspostavili harmonične odnose (svi ispitanici su naglasili da nakon rata, u Apatinu više nije bilo etničkih konflikata niti diskriminacije na etničkoj osnovi u bilo kom smislu). Intimno, ipak, gaje želju da se javno ispravi istorijska nepravda proglašavanja kolektivne krivice i da se odaje zaslužno priznanje kulturnom i privrednom doprinosu njihovih predaka kolonista (koje spominju sa ponosom) u istoriji Vojvodine. Predstavnici srednje i mlađe generacije, koji prevashodno potiču iz mešovitih brakova i sebe prvenstveno prepoznaju i doživljavaju kao deo većinske srpske ili pak mađarske zajednice, «ne znaju mnogo» o istoriji nemačke zajednice i nemaju definisan odnos prema njoj kao ni izgrađenu svest o potrebi čuvanja tradicije svojih predaka.

Istorijska ukorenjenost Podunavskih Švaba u Vojvodini je osnova posebne emocionalne vezanosti za mesto rođenja i vrlo razvijen lokalno-geografski identitet. Nemačka, kao zemlja porekla njihovih predaka, je za njih geografski i emocionalno "daleko". Prilikom intervjua se pokazalo da o trenutnoj društveno-političkoj situaciji u Srbiji ne govore rado jer «ne žele da se mešaju» - već ostanu neutralni po tom pitanju. Smatraju da se u svakodnevnici suočavaju sa istim problemima kao i njihovi susedi druge etničke pripadnosti. Iako svesni svoje etničke posebnosti, većinom ne osećaju da postoji egzistencijalna potreba da brane neke svoje interese u javnosti i ističu svoje etničko poreklo. Ovaj podatak najviše govori u prilog definisanju nemačke etničke zajednice u Apatinu kao skrivene manjine. Karakteristična je u ovom kontekstu njihova situaciona upotreba inače *prikrivanog* etničkog identiteta. Apatinske Podunavske Švabe se, na primer, rado javno pozivaju na svoje poreklo prilikom pod-

nošenja zahteva za vize, jer Nemačka ambasada pripadnicima nemačke manjine garantuje povlašćen status.

Usled nepostojanja definisanih i institucionalizovanih oblika unutargrupne solidarnosti javno ispoljavanje i sam značaj etničke pripadnosti u svakodnevnom životu pripadnika zajednice su minimalizovani i relativizovani. Međutim, i pored ove negativne tendencije, osnovni markeri identiteta (lokalni dijalekt, vera, zajednička istorijska sećanja) su na individualnom nivou pokazali izvestan kontinuitet i stabilnost koji su zasnovani na snažnoj ukorenjenosti lokalnih tradicija.

Udruženje građana «Adam Berenc» predstavlja jedan oblik etničke organizacije, tj. jedan specifični način udruživanja i sprovođenja etno-političke strategije koji, iako u prvom momentu pokrenut i podržan od samo jedne ograničene grupe etnički svesnijih pojedinaca, vremenom programskim menadžmentom identiteta (može da) utiče na samopoimanje ostalih pripadnika zajednice, veću unutrašnju koheziju grupe i homogenizaciju članova. Koncentracija istraživanja je na institucionalnim strategijama udruženja po pitanju odabira simbola identiteta i internih istorijskih znanja i interpretacija prošlosti. Grupa koja želi da se definiše u prostoru i vremenu mora da konstruiše svoju viziju prošlosti. Kroz proces samodefinisanja i određivanja granica prema spolja, etničke zajednice poput Podunavskih Švaba nastoje da ostvare izvestan politički uticaj i povoljan manjinski status.

Menadžment identiteta, sproveden od strane apatinskog udruženja, ali i ostalih srodnih nemačkih udruženja širom Vojvodine, odvija se *iznutra* i *spolja*. Udruženja su prihvatila pomoć organizacije *ifa* (i time Savezne Republike Nemačke) u procesu demokratizacije i podizanja profesionalnih standarda udruženja. S obzirom na izjavu jednog ispitanika, ponuđena pomoć je bila više nego dobrodošla. Do tog momenta, naime, nije postojala funkcionalna komunikacija i saradnja među pojedinačnim udruženjima. Koordinator *ifa*, Peter Kratzer, smatra da je preveliki *ego* ključnih ljudi iz određenih udruženja stajao na putu konsolidaciji. Takođe naglašava da će i u budućnosti verovatno biti potrebno ulaganje velikih napora da se ostvari optimalna saradnja. Po njemu, pripadnici nemačke etničke zajednice na teritoriji Vojvodine nemaju još dovoljno razvijenu svest o potrebi ove vrste zastupništva i njenih mogućnosti – pogotovo što se tiče pomoći koja može da se dobije iz državnih fondova i podrške od strane republičkih ministarstava i fondova Evropske Unije. Proces formiranja udruženja i njihovih primarnih aktivnosti je, dakle, još uvek u svojoj početnoj fazi.

Udruženje je suočeno sa mnogobrojnim problemima. Najveći izazov je preteća depopulacija nemačke zajednice na teritoriji Apatina. Dok starija generacija polako izčezava, veći deo mlađe generacije ne pokazuje angažman i interes za očuvanje kulturne baštine svojih predaka od zaborava. Svakodnevni

izazov takode predstavljaju i neizbežne teškoće finansijske prirode u organizaciji raznolikih aktivnosti udruženja.

I pored svih savremenih izazova *Udruženje građana «Adam Berenc»* nastoji da obezbedi jedan novoosmišljen koherentni pogled na svet i moralni horizont za sve pripadnike zajednice i izbriše negativne posledice dugogodišnje egzistencije kao *skrivena manjine*.

Na nivou udruženja, formulisane interne interpretacije istorijskih događaja funkcionišu kao prenosivi oblici znanja i u prvom planu naglašavaju živu *tradiciju* mirnog međuetničkog saživota kojoj su se stanovnici grada uvek vraćali i pored istorijskih previranja i stalnih promena političkog uređenja i državnih okvira. One su i deo strategije borbe protiv negativnih stereotipa koji su nastali u ratnom/posleratnom periodu. Predstavljajući se kao sledbenici Adama Berenca članovi udruženja nastoje da se distanciraju od nacističke prošlosti i ideologije kojom su mnogi njihovi sunarodnici bili zavedeni. Promovisanjem Berencove pacifističke vizije započinju ključnu borbu budućnosti: borbu za šire društveno priznanje njihove etničke/kulturne posebnosti i za bolji imidž u širem društvu. Nova vizija ponovo oživljene *mi-grupe* naglašava otvorenost i fleksibilnost zajednice. Uspeh internih strategija se može prepoznati od momenta kada se odabrane i u društvenoj komunikaciji plasirane predstave naturalizuju i smatraju nepromenljivim delom tradicije i neizbrisivim činjenicama sadašnjice – dakle, nešto kao prirodnim datostima (Prelić 1995, 11). Po sociologu Todoru Kuljiću, u nauci je do sada više bila istraživana društvena uslovljenost pamćenja, a manje povratni uticaj, tj. način na koji određene (konstruisane) slike prošlosti mogu da utiču na sadašnjost (*memory power*) (Kuljić 2006, 83). U ovoj početnoj fazi iniciranja etničke revitalizacije – uz strategiju pozivanja na pacifizam i anti-nacionalsocijalistički angažman svog *duhovnog oca* Adama Berenca – je teško sa sigurnošću proceniti u kojoj meri je *Udruženje građana «Adam Berenc»* do sada bilo uspešno u promovisanju redefinisane slike prošlosti i realizaciji novog modela samopredstavljanja. Potrebna su šira, kontinuirana terenska istraživanja koja bi pratila promene u samopercepciji pripadnika nemačke zajednice pod uticajem najnovijih tendencija razvoja etničkog identiteta – ali i promene u načinu na koje ih doživljava neposredno društveno okruženje.

Bibliografija

- Dittrich**, E. J. (Hrsg.). 1990. *Ethnizität – Wissenschaft und Minderheiten*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Domonj**, P. 2003/2004. "Položaj malih manjina u Vojvodini". U: *Habitus, Centar za multikulturalnost*, ur. Alap Lošonc. Novi Sad.
- Đordano**, Kristijan. 2001. *Ogledi o interkulturnoj komunikaciji*. Beograd: Biblioteka XX vek.

- Hösch**, Edgar und Gerhard Seewann (Hrsg.). 1991. *Aspekte ethnischer Identität – Ergebnisse des Forschungsprojekts "Deutsche und Mgyaren als nationale Minderheiten im Donauraum*. München: R. Oldenburg Verlag.
- Jankulov**, Branko. 1961. *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII i XIX veku*. Novi Sad: Matica srpska – Posebna izdanja.
- Kaser**, Karl (Hrsg.). 2003. *Historische Anthropologie im südöstlichen Europe: Eine Einführung*. Wien: Böklau Verlag.
- Krel**, Aleksandar. 2006. Promene strategije etničkog identiteta Nemaca u Subotici u drugoj polovini 20.veka, *GEI SANU* 54: 319-332.
- Kuljić**, Todor. 2006. *Kultura sećanja*, Beograd: Čigoja.
- Merkel**, Michael (ur.) 2000. *Weitblick eines Donauschwaben*, M. Merkl, Ehingen. Selbstverlag.
- Prelić**, Mladena. 1995. *Srbi u selu Lovri u Mađarskoj tokom XX veka*. Budimpešta: Srpski demokratski savez.
- Putinja**, Filip i Žoslin Stref-Fenar. 1997. *Teorije o etnicitetu*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Röder**, Annemarie. 1998. *Deutsche, Schwaben, Donauschwaben: Ethnisierungsprozesse einer deutschen Minderheit in Südosteuropa*. Marburg: N. G. Elwert Verlag.
- Rot**, Klaus. 2000. *Slike u glavama. Ogledi o narodnoj kulturi u jugoistočnoj Evropi*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Rüdiger**, Hermann. 1931. *Die Donauschwaben in der südslawischen Batschka*. Stuttgart: Auslands und Heimatverlag – Aktiengesellschaft.
- Senz**, Ingomar. 1994. *Die Donauschwaben*, Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat, Band 5. Langen Mueller.
- Sikimić**, Biljana. (ur.) 2004. *Skrivene manjine na Balkanu*, Beograd: Balkanološki institut, Posebna izdanja 82.
- Stefanović**, Nenad. 2003. *Jedan svet na Dunavu*, Beograd: PREMIS.
- Wehler**, Hans-Ulrich. 1980. *Nationalitätetenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918-1978*, Göttingen: Sammlung Vandenhoech.
- Wilfred**, Heller und Jörg Becker (Hrsg.). 2007. *Südosteuropa Studien. Ethnizität in der Globalisierung. Zum Bedeutungswandel ethnischer Kathergorien in Transformationsländern Südosteuropas*. München: Verlag Otto Sagner.
- Wolf**, Stefan (ed.) 2000. *German Minorities in Europe – Ethnic Identity and Cultural Belonging*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Primljeno: 02.03.2009.

Prihvaćeno: 21.09.2009.

Vanja Balaša

**GERMANS OF APATIN: ETHNIC REVITALIZATION OF A HIDDEN
MINORITY (?)**

This paper follows the process of construction of ethnic identity of Germans in Apatin (and Vojvodina). This paper elaborates basic historic phases in which crucial changes in self-definition and self-representation of this minority community occurred. Special attention is given to contemporary effort by local German association to initialize the process of ethnic revitalization. By acting upon strategic management of identity, a *hidden minority* is to be made visible in wider social and cultural space once again.

Key words: ethnic identity, construction, Germans in Vojvodina/Apatin, Danube Swabians, ethnic revitalization, identity management, hidden minority.